

Історичне підґрунтя роману Даніеля Дефо "Робінзон Крузо"

Є. Ю. Марченко,

студент 37 групи

Науковий керівник: викл. Т. Г. Тищенко

"Нам двоим на одном судне не уживтєся!"

Томас Стрейдинг, капітан "Синк Портс"

Звертаючись до класики світової літератури, звичайно, не можна пройти повз всесвітньовідомий роман одного з геніїв епохи Просвітництва, яким, безперечно, був Даніель Дефо, творець нового літературного жанру, який він започаткував на сторінках свого безсмертного роману. "Робінзон Крузо" є захоплюючим, цікавим пригодницьким романом, однак, хоч твір і може видатися дитячим з першого погляду, він сповнений філософських ідей, роздумів, у ньому розглядаються серйозні суспільні та політичні проблеми як тогочасної епохи, так і людства загалом. Про роман та його автора можна говорити годинами і щоразу знаходити щось нове, але у статті ми поговоримо про ті історичні події та постаті, які могли слугувати своєрідним підґрунтям для створення цього чудового твору.

Аналізуючи роман, варто звернутися до тих соціально-політичних чинників, які разом зі змінами світогляду, визначали епоху, для чого потрібно здійснити невеличкий екскурс в історію Англії: "К началу XVIII в. Англия пришла, пережив буржуазную революцию середины XVII в., суд над королем Карлом I и его казнь, режим буржуазной военной диктатуры Кромвеля, реставрацию монархии Стюартов и «Славную революцию» 1688–1689 гг., посадившую на трон Вильгельма III Оранского и королеву Марию" [1]. Однак ця революція ще не є

завершеною. І це зумовлює політичну боротьбу, адже буржуазія та нове дворянство претендували на перерозподіл влади, яка знаходилась в руках (згадаймо "Білль про права" 1689 року і встановлення конституційної монархії) аристократії. Та й сама "Славетна революція", коли Вільгельм Оранський стає королем, більше схожа на домовленість між буржуазією й земельною аристократією. Однак консенсусу не було досягнуто, й у Парламенті було створено два ворогуючі табори – партію Торі ("партію короля"), яка складалася із аристократів-землевласників, та партію Вігів ("партію країни"), що уособлювала поміщиків, торговців, фабрикантів, одним словом – буржуазію з її амбіційністю та підприємливістю.

Цей період, передусім, цікавий тим, що буржуа як тип людини Нового часу все ще знаходиться у своєму розвитку, і це відбувається на зламі двох світоглядів – пережитків феодального ладу, який все ще "сидить" у свідомості людини, однак він повинен поступитися новому світогляду. Іншими словами, майнова нерівність та "право крові" мають поступитися нерівності класовій, очолюваній новим типом людини. Та ця людина має позбутися забобонів минулого. Ця одночасна критика й настанова знаходить своє відображення у романі Д. Дефо.

Іншою прогресивною ідеєю є відхилення певної неприязні корінного населення до іноземців, яка й сьогодні притаманна великій кількості британців. Іноземцеві досить важко інтегруватися в дане суспільство (це потребує часу й певних зусиль, однак усе-таки можливо), хоча б тому, що ідея "чистокровності" як детермінуючого фактора міцно вкоренилася в британському суспільстві.

Повернімося до постаті короля Вільгельма, якого називали "Dutch William" ("Данець Вільям") [2: 137], натякаючи

на його іноземне походження, та піддавали критиці політичні противники. У відповідь 1701 року Д. Дефо, який на той час займає "роялістську" сходинку публіцистичної кар'єри, у своєму сатиричному "Чистокровному англієць" пише: "I give this hint ... to tell them they are derived from all the nations under heaven..." ("Я пишу, щоб ... вони дізналися, що походять від усіх народів, які ходять по землі...") [3]. І це дійсно відображає тогочасну (втім, нинішню теж) ситуацію. "Чистокровний англієць" є нічим іншим, як мовним зворотом, іронією, іншими словами – вигадкою. Англосакси, данці, нормани, кельти, шотландці, римляни, а окрім цього – пореформаційні жертви та втікачі з континенту – гугеноти й дисиденти всіх націй і видів. Варто додати, що після Реформації в Англії відбувся розпад "res publica christiana" (з лат. – "християнська республіка") з її ілюзорної спільності. До прикладу, батько Дефо був баптистом, тож і сам митець виріс у сім'ї "диссентерів".

Ці ідеї не могли не знайти відображення і в романі. Вже на першій сторінці ми знаходимо такі слова: "...Мій батько був родом із Бремена і заснувався спочатку в Гуллі. Наживши торгівлею пристойні статки, він облишив справи і переселився в Йорк. Тут він одружився з моєю матір'ю, рідня якої називала себе Робінзонами – старовинним прізвищем в тих місцях. За ними й мене назвали Робінзоном. Прізвище батька було Крейцнер, але, за звичаєм англієців калічити іноземні слова, нас стали називали Крузо" [4].

"Другими словами, Даниэль Дефо сделал своего героя полуевреем с еврейской фамилией Крузо. Объяснение такому выбору национальной принадлежности главного действующего лица надо искать в дальнейшем развитии сюжета и в исторической обстановке, сложившейся в Англии в начале XVIII в. Огромную роль в судьбах Английской буржуазной

революции сыграл еврейский капитал. Хотя евреи и были изгнаны из страны еще в 1290 г. королем Эдуардом I, они не упускали возможности, пусть даже нелегальным путем, поселиться в этой богатейшей, бурно развивающейся стране. Этим, в частности, и объясняется туманное происхождение отца Крузо" [5], – ці рядки, як, утім, і вся творчість Д. Дефо, біографічні. У "Робінзоні" ми знаходимо й епізоди з життя автора, його подорожей, алжирського полону, приклади торгівельної жилки, а "...торговал он решительно всем: от табака и водки до общественных убеждений" [6], і, звісно, його погляди на суспільство, комерцію, релігію, цивілізацію.

Проте давайте на мить облишимо наші наукові здогадки й перейдімо до теми не менш цікавої, а саме до того реального прототипу, вірніше прототипів, які стали підґрунтям для створення образу "моряка з Йорку".

Першим, і, певно, найвідомішим, є Александр Селькірк, моряк і "Робінзон", стаття про перебування якого на безлюдному острові й порятунок англійським корсаром з'явилася у тогочасній пресі. Чи знав упертий боцман, що після суперечки з капітаном, облишивши корабель (а запис в корабельному журналі свідчить: "Александр Селькирк списан с судна по собственному желанию" [7]), він прирік себе не тільки на майже п'ятирічне добровільне ув'язнення на острові Мас-а-Тієрра в Тихому океані, що за шістсот миль від Чилі, і який зараз називається островом Робінзона Крузо, а й на порятунок власного життя, на відміну від тих щасливців, які потонули разом із кораблем. Маю зауважити, до честі капітана, що Селькірк отримав човен без дір і значно більшу частину спорядження, ніж загальноприйнятий триденний запас продовольства й води. Бо, в більшості випадків, все було зовсім навпаки. Що ж поробиш, такі вже були часи!

Важко з упевненістю сказати, як він провів своє життя на острові (розводив кіз, будував хатки з пальмового листа, приручав кішок?), однак тому він деякий час не міг спілкуватися з людьми. Однак чому? Адже кораблі не раз проходили повз його острів і часто кидали якір. Переконаний, що це відбувалося не лише через ізоляцію, через труднощі з відновленням мовної здатності, адже Біблію він міг читати напам'ять так майстерно, як і ховати сухарі під подушкою. Це радше був страх вигнанця, залишеного посеред бурхливого океану, приреченого на самотність і мовчання, для якого людське обличчя було б найвищою нагородою – страх того, що він зможе зустріти людей, і від цього він "тремтів лише від думки про те, що можу зіткнутися з людьми, готовий був втратити свідомість від тіні, від одного тільки сліду людини, яка ступила на мій острів!" [4].

Звичайно, могло існувати й більш раціональне пояснення – можливо, його налякали якісь моряки, що висадилися на березі, щоб поповнити запаси води та прийняли його за дикого звіра. Цікаво, а хто б не розпочав стрілянину, побачивши перед собою страхітливе створіння, замотане в якісь химерні шкури?

Але Селькірк – не єдиний прототип Робінзона Крузо. І тут до уваги слід узяти розташування острова Робінзона. За всіма законами це мав би бути Мас-а-Тієрра, де, до речі, "робінзонили" ще декілька відчайдухів: від Хуана Фернандеса до безіменного чорношкірого матроса. То чому ж він розташований коло гирла Оріноко, неподалік від Тринідаду і Тобаго? Причина проста: "Для описания климата, животного мира, растительности и топографии острова Дефо нуждался в информации, однако сведений про Мас-а-Тьерра практически не было. Поэтому писатель пошел другим путем. Он перенес остров Робинзона в Атлантический океан, в устье реки

Ориноко, – на землю, географические координаты которой примерно совпадают с местонахождением острова Тобаго" [8].

Дослідники знаходять й інших прототипів героя роману Д. Дефо: "Второй возможный прототип Робинзона Крузо – португальский проходимец Фернао Лопес, живший в XVI в. За предательство во время осады неприятелем португальской колонии Гоа... Лопес сумел бежать на необитаемый остров в Атлантическом океане, где и умер в 1546 г. На острове у Лопеса был слуга-абориген по имени Пятница и ручной петух, повсюду следовавший за хозяином. Как Робинзон в романе, Лопес имел привычку делить листик бумаги пополам и сопоставлять плохие и хорошие события в его жизни. Перенял Крузо и любимое выражение предателя: "О, я бедный-несчастный!"

Следующим прототипом героя считается английский хирург Генри Питман, живший на необитаемом острове Сал-Тортуга у берегов Венесуэлы. Его вынесло туда волной после кораблекрушения. Вернувшись в Лондон в 1689 г., Питман опубликовал книгу "Повесть о великих страданиях и удивительных приключениях хирурга Генри Питмана". Дефо был хорошим знакомым Питмана, и описание природы на острове Робинзона сделано по рассказам хирурга.

Еще одним прототипом Робинзона называют Хаджи Бен Иокдана, героя книги арабского писателя XII в. Ибн Туфайля. Иокдан с младенческих лет вел одинокую жизнь на острове и достиг тем великого совершенства" [5].

Як бачимо, роман не виник ex nihilo, адже життя на безлюдному острові – не вигадка Дефо. Такі події траплялися задовго до написання його безсмертного роману, але тільки йому вдалося перетворити екзотичну історію на філософський символ.

Література

1. Сидорченко Л. В История зарубежной литературы XVIII века: учеб. для филол. спец. вузов / Л. В. Сидорченко, Е. М. Апенко, А. В. Белобратов и др. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высшая школа, 2001. – Режим доступа: [http://www.gumer.info/bibliotek Buks/Literat/Sidor/index.php](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/Sidor/index.php)
2. Volosova T. D., Hecker M. J., Rogoff V. V. English Literature / T. D. Volosova, M. J. Hecker, V. V Rogoff. – М.: "Prosveshcheniye", 1974. – 137 p.
3. Defoe D. The True-born Englishman / D. Defoe. – Режим доступа: <http://www.luminarium.org/editions/trueborn.htm>
4. Дефо Д. Робінзон Крузо / Д. Дефо; пер. з англ. // Бібліотека пригод. – Х.: Вид. дім "Школа". – 2002. – С. 173-414.
5. Еремин В. Н. 100 великих литературных героев / В. Н. Еремин. – М.: Вече. – 2009. – 432 с.
6. Даниэль Дефо. – Режим доступа: <http://www.peoples.ru/art/literature/prose/roman/defoe/>
7. Коростылева В. Годы одиночества. Истинное лицо Крузо / В. Коростылева. – Режим доступа: http://www.superstyle.ru/27jun2008/puteshestvie_selkirk?print=1
8. Робинзон Крузо. – Режим доступа: <http://www.ahmadtea.ua/757/>

